

вати само за више службе односно функције. Даље, без значаја је да ли се служба врши самостално или под надзором другог (19).

Модерно је схватање да се појам службеног лица у овом смислу везује не за својства лица већ за носиоца службе, без обзира на његово својство. Ово је данас оправдано нарочито с проширивањем социјалнополитичких, санитетских и превентивно-заштитних задатака модерне државе, тако да се приватна лица на више начина укључују у вршење ових служби. Баш с обзиром на важност ових служби потребно је предвидети као кривична дела све повреде дужности лица која учествују у вршењу ових служби.

Али из овог не треба извести закључак да сва кривична дела ових лица треба изједначити у погледу кажњивости с кривичним делима службених лица у правом смислу, нарочито с кривичним делима државних службеника. Могло би се извршити извесно диференцирање у одређивању кривичних дела повреде службе. Једна кривична дела била би кривична дела повреде службе, која једно-временно значе и повреду службеничке дужности односно обавезе лица у посебном службеничком односно службеном односу. Друга би кривична дела означаавала повреде службе од стране лица која су као грађани позвани да учествују у вршењу разних државних и друштвених служби, ма по ком основу и на који начин.

Мада је погрешно појам службеног лица одредити чисто казуистички, ипак треба бити обазрив при одређивању законске дефиниције појма службеног лица, како она не би сметала теорији и пракси (20).

Др. Јанко Ђ. Таковић

О НЕКИМ ПИТАЊИМА У ВЕЗИ СА ЗАКУПНИНОМ У СЕЉАЧКИМ РАДНИМ ЗАДРУГАМА

I

Ако желимо да изучавамо развитак нашег сељачког радног задругарства, онда треба да се задржимо и на расподели прихода у радним задругама пошто је то било и остало једно од основних питања у вези са организацијом и радом тих задруга. Треба да видимо који су били основни критеријуми код расподеле прихода. Да ли је одлучујући критеријум био уложени рад или је узимана, и у коликој мери, и земља коју су задругари уносили у задруге.

У првим заједницама за обраду земље, које су осниване већ од јесени 1944 и у току 1945 године а из којих су касније произашле сељачке радне задруге, питање расподеле прихода решавано је махом на врло упрошћен начин. Ове заједнице још нису имале никаквих писаних правила нити су уводиле радне норме, а приходи су најчешће дељени према броју чланова породица. Дакле земља

(19) Wachinger, S. 241—243.

(20) Wachinger, S. 305—307.

коју су поједини чланови уносили у заједницу није уопште узимана у обзир при расподели прихода.

Ово је била разумљива реакција сиромашних сељака и беземљаша према свима онима који би евентуално желели да и сад, после народне револуције, добијају више него остали чланови заједнице само на основу тога што имају више земље. Сиромашни сељаци су дуго били експлоатисани од оних који су поседовали веће површине земље и зато су сад оснивајући прве заједнице за обраду земље, а касније и радне задруге, сматрали да код расподеле прихода не треба давати ништа на унету земљу. Могло би се рећи да су ови моменти имали и доцније, као што ћемо видети, знатног утицаја у гледању на проблем расподеле прихода у радним задругама.

Да би се правилно усмерио и каналисао покрет за оснивањем све већег броја организација за заједничку обраду земље, који се од 1945 године јављао у свима нашим крајевима, бивша Комисија за аграрну реформу при Влади ФНРЈ издала је 19 фебруара 1946 Општа упутства за оснивање и пословање сељачких радних задруга, а бивше Министарство пољопривреде и шумарства ФНРЈ израдило је и објавило 25 фебруара исте године Угледна правила за сељачке радне задруге.

Како су Општа упутства и Угледна правила решавала питање расподеле прихода у радним задругама и какву су улогу у овом погледу давала земљи који су чланови уносили у задруге? И Упутства и Угледна правила начелно сматрају радне задруге организацијама пољопривредних радника и сиромашних и средњих сељака. Из чл. 9 Упутстава видимо да богатији сељаци не могу сами оснивати радне задруге, него могу само бити примљени у задруге које су основали сиромашни и средњи сељаци. Ови и слични прописи сужавали су базу на којој су осниване радне задруге, због чега су многе од њих остајале без довољне земље, радне стоке, инвентара итд.

И Општа упутства и Угледна правила узимале су при расподели прихода у радним задругама као основни критеријум уложени рад задругара, а као допунски и њи приближно тако важан критеријум узимана је земља коју су задругари уносили у задруге. Као што је познато, и Упутства и Угледна правила од 1946 предвиђала су четири типа радних задруга који су се међу собом разликовали по начину уношења земље у задруге и по начину расподеле прихода. У задругама I и II типа задругари су у виду закуптине или накнаде за вредност унете земље могли добити изврстан део од прихода који би остварила задруга, али највише до 30% чистог прихода. У задругама III и IV типа могла је бити исплаћивана одређена камата на вредност унете земље, али само ако би то одлучила окупштина задругара. Сав остали приход имао се делити према уложеном раду.

Оваквим решењем требало је, с једне стране, привући у радне задруге и имућније сељаке, чиме би задруге добиле више земље,

стоке, инвентара итд., пошто би они могли ући у задруге I и II типа, а с друге стране, желело се ставити до знања сиромашним и средњим сељацима да су задруге I и II типа само привремена концепција богатијим сељацима, а да су задруге III и IV типа уствари виши облици задруга којима треба тежити у будућности, и то због тога што се у њима приходи деле само на основу уложеног рада.

Иако је у усменим и писменим директивама које су од стране задружних и државних форума издаване у вези са оснивањем радних задруга наглашавано да сељацима треба објашњавати одлике појединих типова и да им треба омогућити да они сами према постојећим условима и степену своје политичке свести слободно изаберу тип задруге коју ће основати, — ипак су се у пракси ствари развијале другојачије. Многи задружни и политички активисти схватили су ограничења у погледу висине закупнине, камата итд. тако као да треба настојати да се што мање стварају нижи облици задруга, него да треба оснивати првенствено задруге III и IV типа. И они су углавном то и радили, пренебрегавајући директиве које су у овом погледу добијали од надлежних органа.

У оваквим условима већ у првим годинама после ослобођења велики број радних задруга припадао је т.зв. вишим типовима. Тако је, према подацима бившег Министарства пољопривреде ФНРЈ, на крају 1947 бројно стање радних задруга према типовима и према народним републикама било следеће:

	I тип	II тип	III тип	IV тип	Укупно
Србија	57	47	62	252	418
Хрватска	2	27	53	74	156
Словенија	—	—	10	37	47
Босна и Херцеговина	није било података				
Македонија	9	2	76	8	95
Црна Гора	—	—	4	—	4
ФНРЈ	68	76	205	371	720

Ови подаци нам показују да је у свим републикама за ово време било основано далеко више задруга III и нарочито IV него I и II типа. Међутим, тешко је претпоставити да су у свим случајевима кад су осниване задруге III и IV типа стварно постојали сви за то потребни услови.

II

Да ли је и у ком смислу додирнуто питање улоге земље у расподели прихода у радним задругама на II Пленуму ЦК КПЈ одржаном крајем јануара 1949 и како су у пракси спровођени закључци који су у овом погледу донети на том Пленуму? У Резолуцији о задацима у области социјалистичког преображаја села донетој на овом Пленуму мало се говори о овим питањима. Она се додирују у њеном петом делу, где се каже:

„Треба стварати и развијати не само радне задруге највишег типа, него и ниже типове, јер је лакше сељаку данас прећи из нижег типа у виши тип радне задруге, него од индивидуалног газдинства ка радној задрузи уопште. Ту он добија све могућности да се сопственим искуством увери у корисност овог или оног облика радне задруге” (1).

У марту 1949, после Прве савезне конференције сељака задругара, донета су у духу горње Резолуције нова Угледна правила за сељачке радне задруге. И овим Правилима била су предвиђена четири типа радних задруга, али има знатних разлика између ових Правила и Угледних правила из 1946.

И по Угледним правилима из 1949 у задругама I типа сељаци добијају закупнину на унету земљу, али сад су, поред ограничења која су постојала по Правилима из 1946, уведена и нова. Сад се, према чл. 21 Угледних правила за I тип, до 10 ха земље, плаћала на један део те земље пуна вредност закупнине, а на други део само 50%. На део имања од 10 ха па навише није се плаћала никаква закупнина.

Слична ограничења била су по новим Правилима заведена и код задруга II типа, где се земља уносила у задругу као удео на који се плаћала камата.

Овим изменама у односу на плаћање закупнине и камате у задругама I и II типа очигледно су били погођени задругари са више земље.

Даље, док је према чл. 9 старих Правила било предвиђено да и у радним задругама III и IV типа скупштина задругара може донети одлуку да се свима задругарима на унету земљу може исплаћивати одређена камата (иако у пракси до тога није долазило), — дотле се према новим Угледним правилима у радним задругама III и IV типа приходи деле искључиво према уложеном раду.

Нова Угледна правила предвиђају још једну новину. Док је по старим Правилима земља коју су задругари уносили у задругу остајала својина задругара, по новим Правилима то је био случај само са задругама I, II и III типа. У задругама IV типа, према чл. 18 Правила, задругари су сву своју земљу, изузев окућнице, предавали у задружну својину. Али и у задругама осталих типова, у смислу прописа Угледних правила и у смислу чл. 63, ст. 2, Основног закона о земљорадничким задругама од 6 јуна 1949, задругари могу и касније да се одрекну својине на унету земљу у корист задруге.

Као што видимо, нова Угледна правила од 1949, као и одговарајући прописи Основног закона о земљорадничким задругама, иду у погледу запостављања земље као једног од критеријума при расподели прихода знатно даље него стара Угледна правила. Сада су III, а нарочито IV тип задруга били замишљени као „виши”, као прави социјалистички облици задруга и као такви су били третирани и у нашој стручној литератури. Радне задруге I и II типа

(1) Комунист, бр. 2/1948, с. 7.

сматране су нижим облицима задруга и имале су поступно да пређу на више типове.

У току спровођења у живот одлука II Пленума ЦК КПЈ дискутовано је као једно од важних питања како приступити избору типова приликом оснивања радних задруга. Том приликом истичано је са разних страна, па и од ондашњих меродавних кругова, да плаћање закупнине и камате у задругама I и II типа претставља остатке капиталистичких односа, али да ће све задруге нижих типова, уколико им се осигура правилан развој, моћи да прерасту у задруге „чисто социјалистичког типа“.

Тако се у реферату држаном на конференцији сељака задругара почетком марта 1949 наглашава да није правилно тежити организовању само задруга највиших типова, него да треба почети и са задругама I и II типа у свима случајевима где би то могло да осигура масовно улажење сељака, нарочито средњака, у радне задруге. Али после овога додаје се да треба тежити ка правилном развијању задруга нижих типова, и то тако што би се сталним повећавањем задружне акумулације и постепеним снижењем стопе по којој се плаћа рента на унету земљу (2) ишло ка постепеном преласку ових задруга на више типове. Чак се изричито наглашава да треба систематски спроводити оне мере које ће помоћи да сами задругари путем купштине смањују ренту и постепено прелазе на више типове“ (3).

Донекле је разумљиво што се у овом времену толико инсистирало на радним задругама III и IV типа. Оне су онда по општем мишљењу, као што смо видели, сматране доследно социјалистичким задругама. Нарочито се то мислило за задруге IV типа. Тако о њима у малопре поменутом реферату читамо следеће: „...Једино највиши, досадашњи четврти тип претставља чисту задругу социјалистичког типа, јер се та задруга заснива на задружним средствима за производњу, на заједничком раду, јер се награђивање задругара врши искључиво према уложеном раду, и, најзад, јер вишак рада одлази у задружну акумулацију и друге друштвене фондове...“

И зато ће се убудуће овим задругама, подвлачи аутор, постепено приближавати радне задруге осталих типова и прерастати у њих (4). Дакле радне задруге нижих типова сматране су код нас прелазним задружним облицима, док су уствари радне задруге највишег типа имале да претстављају наш крајњи циљ у социјалистичком преображају села.

Као што се из предњих излагања види, у разним рефератима, чланцима и написима који су се код нас појавили после II Пленума ЦК КПЈ начелно је истичано да код оснивања радних задруга треба бирати оне типове који највише одговарају конкретним усло-

(2) Мијалко Тодоровић, О развиту и задацима земљорадничког задругарства, Борба од 2. III. 1949.

(3) Мијалко Тодоровић, О прелазним облицима земљорадничких задруга, Загреб, 1949, с. 13.

(4) Мијалко Тодоровић, О развиту и задацима земљорадничког задругарства, Борба од 2. III. 1949.

вима, свести сељака итд. С друге стране су, међутим, превише наглашавана преимућства задруга виших типова и превише је подвлачена потреба оријентације ка таквим задругама, као крајњем циљу којим треба крунисати све наше напоре у вези са преображајем наше пољопривреде. Све ово је знатним делом, поред осталих узрока, допринело томе да је, како ћемо нешто касније видети, у пракси било потпуно или скоро потпуно запостављено питање важности избора типова радних задруга, као и питање уредног исплаћивања закупнине и камате и тамо где је то, према постојећим прописима, било предвиђено.

Треба се детаљније задржати на томе како су у пракси спровођене директиве и прописи у вези са избором типова радних задруга и плаћањем закупнине и камате, који су се налазили у Резолуцији II Пленума ЦК КПЈ, у угледним правилима од 1949 и у Основном закону о земљорадничким задругама. Ово питање не треба одвајати од питања како су уопште на терену спровођене директиве и прописи у вези са колективизацијом села код нас.

Говорећи укратко и уопштено о овом питању може се одмах истаћи да је генерална линија нашег државног и партиског руководства у погледу развитка задругарства у пракси искривљавана у више праваца.

И поред тога што је у реферату Кардеља на II Пленуму и у самој Резолуцији са истог Пленума, као и у другим материјалима издатим доцније, истицано да треба оснивати и развијати и задруге општег типа и радне задруге, према постојећим конкретним условима и околностима, а не давати приоритет ни једнима ни другима, — ипак је у току 1949 и касније све више долазило до запостављања земљорадничких задруга општег типа. Централна пажња била је посвећивана стварању и развијању сељачких радних задруга. Све више је истицано да задруге општег типа треба стварати и развијати управо зато да би се што пре дошло до радних задруга. Подвлачено је да су оквири задруга општег типа претуски за социјалистички преображај села, да те задруге имају огроман васпитни значај и да је њихов задатак да радном сељаштву олакшају прелазак у радне задруге, да су зато оне прелазна, привремена форма ка радним задругама, без којих нема социјалистичког преображаја пољопривреде (5).

Други облик искривљавања наше државне и партиске линије у питању задругарства био је кршење принципа добровољности при оснивању сељачких радних задруга. У постојећим прописима и одлукама Партије, затим у говорима, чланцима и студијама наших најистакнутијих руководилаца и економиста већ од оснивања првих сељачких радних задруга па надаље стално је истицан овај принцип. Више пута су цитирана добро позната места из Енгелса и Ле-

(5) Мијалко Тодоровић, О развиту и задацима земљорадничког задругарства, Борба од 2. III. 1949; Мијалко Тодоровић, О прелазним облицима земљорадничких задруга, Загреб 1949, с. 9.

њина која говоре о томе да индивидуалног сељака треба пустити да се сам на своме искуству увери да ли му је корисније да ступи у колективно газдинство или да остане на своме поседу итд. Међутим и поред свега тога у пракси је врло често долазило до кршења овога принципа. Оно се ређе испољавало у директном присиљавању на ступање у радне задруге а далеко више у посредним облицима притиска. Овде у првом реду треба поменути порески систем и нарочито систем откупа.

Систем пореза и систем откупа, било да су у пракси стриктно примењивани прописи који су регулисали ову материју, било да је смисао постојећих прописа погрешно тумачен са циљем да се поједине категорије сељака онемогуће као индивидуални произвођачи и да се принуде на улазак у радне задруге, допринео је да се велики број сељака одлучи за улазак у задруге, односно да у њима и против своје воље остаје и даље. Тако Кардељ у вези са овим напомиње: „...Сами су тадашњи економски услови погodoвали стварању радних задруга. Оне су често настајале као заштита сељака пред обавезама, којима је морала бити оптерећена у оно време пољопривредна производња” (6).

И као што је у пракси било честог и неоправданог запостављања земљорадничких задруга општег типа на рачун сељачких радних задруга и као што је било честог кршења принципа добровољности при оснивању радних задруга и при ступању појединих сељака у већ постојеће задруге, — тако исто је, и још више, било кршења принципа добровољности и при избору типова сељачких радних задруга. Они који су радили на стварању сељачких радних задруга трудили су се да оснују што више тих задруга, сматрајући притом да је за нас најкорисније да стварамо задруге виших типова, пошто и радне задруге нижих типова треба, како се онда сматрало, ускоро да прерасту у више и највише типове. У пракси се догађало да су поједини срески руководиоци просто забрањивали оснивање нижих типова а допуштали су само и искључиво оснивање радних задруга IV типа (7). А уколико су сељаци и могли слободно да одлучују који тип задруге ће изабрати, није им од стране задружних активиста довољно објашњавана разлика између појединих типова задруга. Чак се догађало да је на појединим оснивачким скупштинама задругарима приказиван и објашњаван само IV тип радних задруга, а о осталим типовима се није ни говорило.

(6) Едвард Кардељ, О неким проблемима наше политике на селу, Борба од 29. III. 1953. На сличне констатације и закључке наилазимо и код Драгослава Мутаповића (Пољопривреда Југославије и путеви њеног развоја, Социјалистичка пољопривреда, бр. 7—8/1952, с. 14—15) и код Љубомира Вељковића (Економска закупнина и одржавање зараде задругара на нивоу просечне наднице у пољопривреди, Социјалистичка пољопривреда, бр. 11—12/1952, с. 59), као и код других аутора.

(7) Мијалко Тодоровић, О развоју и задацима земљорадничког задругарства, Борба од 2. III. 1949.

И најзад и сами сељаци при ступању у задруге често нису придавали неку важност томе који ће тип задруге изабрати, и то прво зато што су могли да виде да и у раније основаним радним задругама I и II типа није задругарима ништа исплаћивано на име унете земље, — и друго зато што су сељаци једним већим делом ступање у задруге сматрали експропријацијом своје имовине, због чега за њих више није био толико важан тип задруге у коју су улазили.

Због свега овога, као што је речено, с једне стране било је у великој мери запостављено питање правилног оцењивања свих околности важних за избор типа задруге која се оснива, па су тако сељацима наметани типови задруга који нису одговарали њиховим жељама и постојећим условима, а с друге стране и тамо где су основане задруге нижих типова било је скоро потпуно запостављено питање исплаћивања предвиђене закупнине и камате.

Наводимо овде неке податке који нам показују бројно стање радних задруга према типовима у појединим републикама. Тако је у Хрватској на дан 31 децембра 1950 било радних задруга I типа 201, другог типа 535, III типа 789 и IV типа 35. Стање у Словенији било је у току 1949 и 1950 следеће:

	I тип	II тип	III тип	IV тип	Свега
1949	241	59	21	32	353
1950	263	64	23	31	381

Број сељачких радних задруга по типовима и по појединим годинама у Македонији можемо видети из следеће табеле:

	1945	1946	1947	1948	1949	1950
I тип	—	—	—	—	—	—
II „	—	—	—	—	30	30
III „	6	29	90	226	765	879
IV „	—	3	5	5	38	38
Свега	6	32	95	231	833	947

Пада у очи да у Македонији од 1945 па све до 1950 није постојала ниједна задруга I типа, а да је било само 30 задруга II типа. Невероватно је да у целој Македонији није било од 1945 до 1950 услова за стварање задруга I типа, као и већег броја задруга II типа. Овде је очигледно највише дошла до изражаја тенденција за форсирањем задруга виших типова.

Нисмо могли добити сличне податке за раније године и за остале народне републике, што би омогућило извесне шире анализе и упоређења. Међутим ако погледамо извесне друге податке видећемо да је на пример на дан 1 септембра 1949 у целој земљи свега 8,4% од свих радних задруга било I типа, 26,3% II типа, а све остале су биле III и IV типа (8). А сада дајемо један упоредни преглед броја

(8) Мијалко Тодоровић, Говор на VIII редовном заседању народне скупштине ФНРЈ, Народно задругарство, бр. 1/1950, с. 22, 23.

радних задруга по типовима и републикама који приказује стање на дан 30 априла 1951.

	ФНРЈ	Србија	Хрватска	Словенија	БиХ	Македонија	Ц. Гора
I тип	1.018	223	196	263	332	—	4
II „	2.179	989	620	64	448	22	36
III „	3.429	631	727	26	723	921	401
IV „	346	246	34	27	2	36	1
Свега	6.972	2.089	1.577	380	1.505	979	442

Из ове табеле видимо да је априла 1951 број радних задруга III типа износио у целој држави нешто испод половине укупног броја свих радних задруга, а затим су долазиле задруге II, I и најзад IV типа. Од свих република Словенија је имала највише задруга I типа у односу на остале типове (263 од укупно 380). Занимљиво је да је на пример Црна Гора имала 401 радну задругу III типа од укупно 442, а Македонија 921 задругу III типа од укупно 979 (9).

III

Међутим колико год се ми упуштали у анализе ових статистичких података о броју радних задруга и њиховом распореду по типовима и слично, ипак самим тим још не стичемо праву слику проблема који желимо да третирамо. Наиме, из овога још не видимо потпуно колико је и у којим видовима код радних задруга узимана земља задругара као критеријум при расподелу прихода и какав је утицај имала ова чињеница на даљи развитак нашег задругарства. Не стичемо праву слику због тога што у огромном броју случајева и тамо где су биле основане задруге I и II типа није исплаћивана закупнина и камата.

Пошто је опште, владајуће мишљење код скоро свих кадрова који су радили на питањима радног задругарства било да су задруге I и II типа само привремени, прелазни облик и да треба тежити томе да те задруге прерасту у више типове, у „доследно социјалистичке задруге“, и пошто је у многим чланцима и написима, од којих смо неке већ цитирали, наглашавано да закупнина и камата код задруга I и II типа треба да буде што нижа, — то су руководиоци у радним задругама и њихови непосредно надређени органи у среским народним одборима и среским задружним форумима уствари већ од самог почетка омасовљења радних задруга, од 1949 године, скоро у потпуности запоставили питање исплате закупнина и камата. (Такође је било запостављено и питање исплате накнаде за унети инвентар, радну стоку, зграде итд.). Тако се

(9) Цифре о распореду задруга по типовима наведене су према подацима Главног задружног савеза ФНРЈ.

у току 1949, 1950, па и 1951 и код нижих и код виших задружних форума у неку руку прећутно сматрало да ово питање не треба ни покретати, јер како би се иначе могла спроводити оријентација ка превођењу задруга I и II типа у више типове, нарочито у IV тип радних задруга, ако би се форсирало уредно исплаћивање закупнина и камата код задруга нижих типова, дакле ако би се на тај начин стално оживљавао ситносопственички менталитет појединих задругара.

И заиста, из оскудних података који постоје у вези са исплаћивањем закупнина и камата (негде у ове суме улазе и незнатни износи за инвентар, радну стоку итд.) видимо да је у огромном броју случајева ово имало мањевише само симболичан карактер. На пример у Хрватској је 1949, према подацима Главног савеза пољопривредних задруга Хрватске, било исплаћено задругарима у виду натуралних и новчаних давања (на име трудодана) 571.674.000 д., а на име закупнине и камате свега 13.327.000 д. У 1950, према стању на дан 31 децембра 1950, када је број задруга износио 1560, од којих I типа 201 и II типа 535, платни фонд задругара достигао је 1.241.628.000, а на име закупнине и камате било је исплаћено задругарима свега 27.040.000 д.

Подаци који се односе на целу земљу показују да је у току 1948 укупан доходак радних задруга био подељен на следећи начин: за разне фондове 15,18%, задругарима на име трудодана 81,05%, а на име закупнине и камате издато је 3,77% (10). Од 1949 па надаље на унету земљу су исплаћиване још мање суме него раније. Тако је у 1949 исплаћено задругарима на име закупнине и камате 49.070.000 д, односно само 0,9% оддохотка радних задруга у тој години, а у 1950 било им је исплаћено 73.144.000 д, односно само 0,8% од укупногдохотка. На једно домаћинство просечно је 1949 било исплаћено на име закупнине и камате по 310,5, а у 1950 по 401,5 д, или по једном хектару земље у 1949 по 58,5, а у 1950 по 71,7 д (11).

За 1951 постоји у овом погледу нешто више података. Тако, ако анализирамо извештаје и статистичке податке о стању у радним задругама на дан 31 децембра 1951, можемо конструисати једну слику о односу између укупно оствареногдохотка и зарада задругара у свима задругама у целој земљи и по појединим републикама, с једне стране, и сума исплаћених задругарима на име закупнине и камате за земљу унету у задруге, с друге стране. Табела која је израђена према подацима који се могу наћи у публикацији Савезног завода за статистику и евиденцију број 54/1952, издатој под насловом „Годишњи извештај о финансиском пословању СРЗ у 1951 г. — претходни резултати“, — пружа следећу слику:

(10) Мијалко Тодоровић, Говор на VIII редовном заседању Народне скупштине ФНРЈ, Народно задругарство, бр. 1/1950, с. 22, 23.

(11) Драгослав Мутаповић, Пољопривреда Југославије и путеви њеног развика, Социјалистичка пољопривреда, бр. 7—8/1952, с. 15.

Нар. рецилика	број СРЗ које су достигле извештај	обрађива површина у ха	укупни дохо- дак СРЗ у 000 д.	зарада за- другара 000 д.	исплаћене закупнине и камате у 000 д.	зарада у % од дохотка	закуп. и кама- те у % од дохотка
ФНРЈ	6.075	1.539.752	36.294.593	26.721.651	161.999	73,6	0,4
Србија	2.002	748.890	20.137.580	14.836.137	64.647	73,7	0,3
Ужа Срб.	953	125.501	3.307.023	2.470.107	45.118	74,7	1,4
Војводина	717	564.868	15.445.818	11.425.190	11.478	74	0,1
Космет	332	58.521	1.384.739	940.840	8.053	68	0,6
Хрватска	1395	227.545	4.586.230	3.231.913	38.804	70,5	0,8
Словенија	359	35.242	971.242	661.851	21.709	68,1	2,2
Б и Х	1265	223.251	2.997.244	2.144.205	28.416	71,5	1
Македон.	903	286.550	7.286.870	5.617.801	8.248	77,1	0,1
Ц. Гора	151	18.274	315.427	229.744	175	72,8	0,1

Као што се види из ових података, најмање је исплаћено на име закупнина и камата у Војводини, Македонији и Црној Гори (свега 0,1 од укупног дохотка), а највише у Словенији (2,2%). Пада у очи још и то да је, на пример, у Војводини на 564.868 ха обрадиве земље, колико су поседовале радне задруге обухваћене овим подацима, исплаћено на име закупнине и камате само 11.478.000 д, док је у Словенији на 35.242 ха било исплаћено 21.709.000 д.

Ако посматрамо проблем закупнина и камата у односу на целу земљу, онда видимо да је 73,6% од укупног дохотка свих сељачких радних задруга исплаћено задругарима на име зарада, а да је свега 0,4% дохотка било ангажовано за исплату накнаде за унету земљу. Да би се стекла потпунија слика о томе како је на крају 1951 расподељен укупан доходак радних задруга у оквиру целе земље напomiњемо да је, на пример, на допунске награде издато 0,3% дохотка, на основни фонд 11,2%, на обртни фонд 7,3%, на резервни натурални фонд 1,1%, на резервни новчани фонд 0,5%, на фонд социјалне помоћи 2,1%, на фонд за културно-просветне сврхе 0,4%, на порез на доходак 2,3% и на допринос фонду за механизацију 0,8%. Из ових података видимо да сума коју су радне задруге у току 1951 издале на име закупнине и камате спада, заједно са издацима за културно-просветне сврхе, у најмање издатке које су оне учиниле у тој години (12).

По једном хектару обрадиве површине било је, према подацима Главног задружног савеза ФНРЈ, у 1951 исплаћено на име закупнине и камате за целу ФНРЈ просечно по 129 д, а по појединим републикама: у Словенији 530, у Хрватској 426, у Србији 86, у Босни и Херцеговини 50, у Македонији 29 и у Црној Гори 17 д. По једном домаћинству просечно за целу ФНРЈ било је исплаћено по 505 д, а по појединим републикама: у Словенији 2.377, у Хрватској 1.568, у Србији 368, у Босни и Херцеговини 229, у Македонији 109 и у Црној Гори 10.

(12) Иако између ових података и података Главног задружног савеза ФНРЈ, на које наилазимо у необјављеном извештају о пословању и стању сељачких радних задруга у 1951 г. (с. 24 и 25), постоје извесна неслагања, ипак се суштина целе слике битно не мења.

Као што видимо из наведених података, у 1951, као и у ранијим годинама, задругарима су на име закупнина и камата исплаћиване тако незнатне суме, да оне заиста нису претстављале ни изблиза накнаду за земљу коју су они уносили у задруге, због чега су они сматрали да им је та земља на неки начин експроприсана.

IV

Ова чињеница није остала без извесних последица у погледу даљег развоја наших сељачких радних задруга. Те се последице огледају углавном у овоме:

1) То је ометало даље ширење и омасовљење радних задруга. Богатији и средњи сељаци нерадо су ступали у радне задруге, тако да су у њима претежну већину чинили сиромашни сељаци, због чега су задруге често имале много радне снаге а мало земље, инвентара, радне стоке итд.

2) Овакво стање доприносило је томе да је слабило поверење сељаштва у радне задруге. При оснивању задруга говорило се о плаћању закупнине и камате као о накнади за земљу унету у задруге, а касније, и после више година, ова обећања нису била испуњена, или су била испуњавана у врло малој мери. Не треба претпоставити да су сељаци на ово заборавили, иако више година ова питања нису ни постављана ни дискутована. Угледна правила радних задруга и други прописи су то предвиђали, а касније је све на томе и остало. Због тога су задругари постепено стицали мишљење да су у неку руку преварени. С друге стране о свему овоме су исто толико водили рачуна и сељаци који су били ван задруга али који би им евентуално пре или после приступили. А посебно треба поменути и то да су разноврсни непријатељи задружног покрета на селу обилато искоришћавали ову чињеницу у својој свакодневној „тихој“ пропаганди против радних задруга.

3) Неисплаћивање закупнина и камата на унету земљу у знатној мери је заоштравало питање социјалног обезбеђења за она домаћинства која су у задруге унела веће површине земље и знатан инвентар, радну стоку итд. а нису имала радне снаге да би себи могла, радом у задрузи, обезбедити минимум егзистенције. Оваква домаћинства добијала су нешто од задруге, и то „у најбољем случају по 200 кг. пшенице или кукуруза по глави за исхрану и по 300—400 кг. кукуруза за тов свиња и за стоку“ (13). Али то им је било недовољно, пошто су тиме морали да покривају и све остале своје издатке. Оваква домаћинства су улазећи у задруге уствари добијала знатно мање него да су своју земљу давала под закуп приватним лицима. Што је најгоре, и та мала оредства у многим задругама давана су „тек после дугих и мучних нагађања на скупштинама задруга као да се ради о некој милостињи од стране оних

(13) Драгослав Мутаповић, Пољопривреда Југославије и путеви њеног развика, Социјалистичка пољопривреда, бр. 7—8/1952 с. 16.

који су способни за рад. А то људе боли и често теже подносе него саму немаштину“ (14). Све ово је отежавало даљи развитак радних задруга и умањивало је изгледе да имућнији сељаци, нарочито ако су инокосни, ступе у радне задруге.

4) Неисплаћивање закупнина и камата, као и форсирање виших типова радних задруга на рачун нижих и сељацима приступачнијих форми задругарства и уопште кршење принципа добровољности при стварању задруга, имало је утицаја касније, у 1951 и 1952, на појаву колебања и жеља за напуштањем задруга код знатног броја задругара. Разуме се да смо далеко од тога да то сматрамо јединим или једним од главних разлога појаве колебања у радним задругама, али све ово је неоспорно имало знатног утицаја на те појаве. У вези са овим треба напоменути и то да није случајна појава што релативно највећи број молби за излазак из радних задруга отпада на средње и богатије сељаци. Они су највише били погођени неплаћањем закупнине, а поред тога су, нарочито после укидања обавезног откупа и сличних мера, веровали да ће им се више исплатити ако сами обрађују своју земљу.

Крајем 1951 и нарочито у току 1952 године, приликом спровођења у живот принципа привредног рачуна у организацији и пословању радних задруга, све више се почела увиђати важност питања закупнина и камата у радним задругама. Уместо да се поједини аутори у разним пригодним чланцима задовољавају констатацијом како је „... данас мало и готово нема теренских радника на пољу задругарства, који ће погрешно прићи на пр. спровођењу припрема за организовање задруга, који ће погрешно решити питање уношења инвентара, стоке итд.“ (15), — приступило се критичкијим и систематскијим анализама узрока унутрашњих слабости и колебања које су биле захватиле сељачке радне задруге. Тако се у стручној литератури и у дневној штампи све чешће констатује да је примена задружних правила од стране сељачких радних задруга практично скоро све радне задруге свела на један тип, и то на такав тип где сељаци не добијају никакву накнаду за унету земљу и инвентар.

Због свега овога је нарочито у току 1952 и почетком 1953 године врло много дискутовано питање закупнине у радним задругама. Истицане су грешке и недостаци који су се у овом погледу могли запазити у досадашњем пословању задруга, при чему се често позивало на позната места из Енгелсовог рада „Сељачко питање у Француској и Немачкој“, и то нарочито на Енгелсову мисао о могућности заједничке обраде земље и поделе приноса сразмерно уложеном земљишту, новцу и раду. Појавио се како у стручним часописима, тако и у осталој штампи низ чланака и написа у којима

(14) Љубомир Вељковић, Закуп земље и даљи развој земљорадничког задругарства, Социјалистичка пољопривреда, бр. 7—8/1952, с. 32.

(15) Димитрије Бајалица, Пет година сељачких радних задруга, Социјалистичка пољопривреда, бр. 2/1951, с. 9.

је третирано ово питање и у којима су предлагане мере и решења која би допринела бржем развоју радних задруга.

Помињемо нека од најзанимљивијих мишљења у овом погледу. Тако Љубомир Вељковић у два своја чланка даје детаљније предлоге и решења у вези са плаћањем закупнине у радним задругама. Он сматра да би кроз увођење и плаћање закупнине требало остваривати концентрацију земље у рукама задруга. У вези с тим он каже: „Ради се, дакле, о томе да закупнина треба да постане један од основних елемената потпуно добровољног удруживања сељака и да се енергично пресеку тенденције наметања таквих задружних облика који је на један или други начин негирају, претварајући тиме добровољно удруживање у неку врсту експропријације удружених сељака“ (16).

По Вељковићу, уколико задруга жели да добије неко земљиште у закуп она ће принципијелно морати, да плати онолику закупнину колику плаћају и индивидуални сељаци. А уколико се ради о плаћању закупнине самим задругарима, онда би њена висина имала бити умањена за приближну вредност повластице које уживају задругари као чланови радне задруге (пореске обавезе, повластице за вожњу, евентуална помоћ из социјалног фонда итд.) На овај начин отпала би и подела задруга на типове, проблем окућнице итд.

Али сад се поставља, по истом аутору, као основно питање како обезбедити и плаћање т.зв. економске закупнине, која би задовољила задругаре као власнике земље, и у исто време очувати зараде задругара на нивоу просечне наднице у пољопривреди. У том смислу он предлаже да се проширена репродукција у задругама у прво време обезбеђује кредитима које би задруге добијале од државе уместо стварањем фондова на рачун висине дохотка који остварују задругари.

Тако би по Вељковићу радне задруге при нормалним условима могле исплаћивати и економску закупнину и одржати висину зарада задругара на нивоу просечних надница у пољопривреди, чиме би били уклоњени основни узроци колебања у радним задругама (17).

Не можемо се упуштати у шире анализе и оцену ових и низа других мишљења и предлога у вези са регулисањем плаћања закупнине у сељачким радним задругама, јер би то одузело много простора. Међутим потребно је да видимо да ли је заиста, у времену када се највише дискутовало о овоме (у току 1952 и почетком 1953), било могућно повољно решити проблем закупнине и тиме обезбедити даље јачање радних задруга.

(16) Љубомир Вељковић, Закуп земље и даљи развој земљорадничког задругарства, Социјалистичка пољопривреда, бр. 7—8/1952, с. 25.

(17) Љубомир Вељковић, Економска закупнина и одржавање зараде задругара на нивоу просечне наднице у пољопривреди, Социјалистичка пољопривреда, бр. 11—12/1952, с. 59—63.

Прво и основно питање које се поставља у вези са овим јесте да ли су горе изнети предлози који се тичу плаћања закупнине могли да реше битне проблеме радних задруга у целини и нарочито да ли су радне задруге заиста биле у стању, с обзиром на своје до-тадашње резултате, да плаћају т. зв. економске закупнине.

Када се говори о овоме треба одмах напоменути да су већ од самог оснивања радне задруге имале да се боре са низом великих тешкоћа. које су произилазиле прво из великог сиромаштва и сваковрсне заосталости наше пољопривреде и друго из потпуног недостатка искуства у вези са овим облицима рада на селу. Да ли су, дакле, и после свих тешкоћа најразличитије врсте, и после свих грешака и лутања у вези са својим радом, ове организације оправдале и у економском погледу своје постојање и да ли су оне могле приступити исплаћивању реалнијих сума на име закупнине за унуту земљу, чиме би отклониле један од узрока колебања код свога чланства, чиме би себи привукле и нове чланове? Какве су резултате показале радне задруге у односу на приватна газдинства и на пољопривредна добра?

Да видимо, на пример, какве су успехе постигле радне задруге у погледу приноса по једном хектару у поређењу са државним и приватним сектором у пољопривреди. На приложеној табели, израђеној према подацима Савезног завода за статистику и евиденцију, видимо принос појединих важнијих култура на државном, задружном и приватном сектору у времену од 1949 до 1952 (у метарским центима по хектару) (18).

година	пшеница				раж				јечам				кукуруз			
	49	50	51	52	49	50	51	52	49	50	51	52	49	50	51	52
укупно	14,1	10,3	12,9	9,1	10,4	8,5	9,6	7,6	12,2	8,2	10,9	8,1	16,6	9,3	17,1	6,4
државни	15,8	14,0	16,3	10,2	11,8	10,8	12,8	8,1	15,7	12,4	15,8	10,4	19,8	13,7	21,8	9,9
задружни	14,5	10,6	13,5	8,5	9,3	8,9	9,9	7,0	13,2	8,8	11,6	8,0	18,6	10,4	18,4	7,4
приватни	14,0	10,0	12,6	9,3	10,6	8,3	9,5	7,8	11,8	7,4	9,6	7,9	16,3	9,0	16,6	6,1

Иако ови подаци нису сасвим тачни, пошто су махом добијани проценом, они ипак могу на неки начин да нам пруже слику о резултатима радних задруга у овом периоду. Тако из ових података видимо да је задружни сектор по правилу остваривао код најважнијих култура мањи принос по хектару од државног а нешто већи од приватног сектора.

Да ли пак ово показује стварно стање и да ли је на задружном сектору односно у радним задругама заиста био постигнут већи принос по хектару и већа продуктивност рада него на приватним газдинствима? У вези са овим требало би навести следеће моменте:

(18) Статистички билтен, бр. 6/1951 и бр. 11/1952; Индекс, месечни преглед привредне статистике ФНРЈ, бр. 2 и 7/1952 и бр. 3/1953.

1) Задружни сектор обухватио је и окућнице задругара и задружне економије. Међутим из досад објављених података видимо да је скоро редовно принос на окућницама задругара био већи него на имањима радних задруга (19).

2) Задружни сектор, односно радне задруге за остваривање истих резултата у производњи антажовале су по правилу више радне снаге него што је то био случај код државног и приватног сектора.

3) Висина приноса по хектару а самим тим и крајњи успех радних задруга такође се у знатној мери смањује ако наведемо да су на задружном сектору (без окућница), упркос томе што су задруге везивале и више радне снаге него што је потребно, — остале велике површине ораница или потпуно необрађене или под утарима. На пример у 1951 угари су захватили 3,8%, а необрађене површине 6,3%, а у 1952 угари 5%, а необрађене површине 7%, или заједно 12% од укупних задружних ограничних површина. У исто време проценат угара и необрађених површина на државном сектору био је нешто нижи, а на приватном сектору знатно нижи (20).

4) Радне задруге су уживале повлашћенији положај у погледу пореза и обавезног откупа. Оне су скоро стално добијале од државе помоћ у разним видовима (машине, стручњаци итд.), а поред тога, по подацима Главног задружног савеза ФНРЈ, радним задругама било је, према стању на дан 15 маја 1952, отписано дугова у укупном износу од 9.645,887.000 д, односно просечно на сваку задругу по 1,389.000 д.

Када се приликом доношења оцене о укупним резултатима и успесима радних задруга имају у виду и све горе наведене чињенице, када се имају у виду и њихови слаби успеси у сточарству, сувише једнострана производња итд. итд., онда се намеће као закључак да се радне задруге, онакве какве су донедавно биле, и то нарочито од кад се код нас почело прелазити на укидање низа административних мера и на слободније деловање економских закона у нашој привреди уопште и посебно у односу на село, — нису могле афирмирати као газдинства која би имала своје економско оправдање. Не само државна пољопривредна добра него и ситна приватна газдинства показивала су се углавном продуктивнијим од радних задруга. Разуме се, било је и има радних задруга које су показале задовољавајуће резултате, али ако говоримо о радним задругама у целини, онда је ситуација другојачија. И зато радне задруге у већини случајева нису биле у стању, све и да су желеле, да плаћају економску закупнину као што су то у последње време предлагали Љуб. Вељковић и други аутори. Оне не би имале одакле да је плате. А без тога, као и без низа других мера, није се могло рачунати на даљи напредак радних задруга, нити

(19) Статистички билтен, бр. 11/1952.

(20) Публикација Савезног завода за статистику и евиденцију бр. 48/1952 — „Укупне и засејане површине у економској години 1951/1952 — коначни резултати“.

се могло зауставити колебање у њима (21). Требало је, дакле, предузети неке радикалније мере у вези са земљорадничким задругарством и уопште са нашом пољопривредом, пошто је било јасно да се административним мерама ни у овој области не може створити ништа што би било економски оправдано и трајно.

VI

Као што је већ истакнуто, имућнији сељаци су нерадо улазили у радне задруге, или ако су већ ушли, сматрали су себе у неку руку експроприсаним, јер, како каже М. Тодоровић, "... под претпоставком да се у задрузи постиже иста висина дневне зараде као на индивидуалном газдинству, ипак већина оних који имају земље изнад просека остварују мањи доходак у задрузи него на индивидуалном газдинству, јер могу бити мање дана запослени у њој; сиромашнији задругари свршавају један део послова на њиховој земљи..." (22). Другим речима, као што смо већ видели, у задругама је било много радне снаге а мало земље и усто ниска продуктивност рада, и кад је требало релативно мали доходак разделити тако да се исплати и нормална зарада задругарима и реална накнада за унуту земљу, онда је било мало и за једно и за друго (23).

У вези с овом констатацијом истовремено се намеће и могућност налажења одговора на раније постављено питање како омогућити исплаћивање реалнијих закупнина на земљу коју би задругари унели у задруге или коју би задруге узимале у закуп од индивидуалних сељака. Решење би било у томе да се на неки начин смањи број људи запослених у радним задругама, да знатно већи део задругара пређе на рад у друге привредне гране, индустрију,

(21) Колебање у радним задругама остало је и после спровођења мера које је препоручивало Упутство ЦК КПЈ од 24 новембра 1951. Иако је, према стању на дан 30 јуна 1952, било расформирано неких 675 пасивних радних задруга, иако је један део радних задруга реорганизован и уклопљен у постојеће опште земљорадничке задруге, тако да је 31 децембра 1952 укупан број реорганизованих и расформираних радних задруга, према подацима Главног задружног савеза ФНРЈ, износио 2.273 (од укупно 6.797 радних задруга, колико их је било 31 децембра 1951), — ипак све ово није могло поправити ситуацију. После свега овога колебање се чак и појачало.

Молби за излазак из радних задруга било би у току 1951 и 1952 сигурно и више да то није у великој мери отежавало Упутство о поступку и надлежности за одлучивање о иступању из чланства у сељачким радним задругама и о повраћају земље унете у сељачке радне задруге од 23 јуна 1951, које је, по нашем мишљењу, прекорачивало принципе постављене у овом погледу у чл. 30 Основног закона о земљорадничким задругама, и да није у том времену вођена одлучна борба против иступања из задруга, која је својим административним карактером у великом броју случајева била донекле ликвидирала „право чланова сељачких радних задруга да могу иступити из задруге и изнети земљу и другу имовину“ (Ђубо Мијатовић, Коначан раскид са колекционим праксом на нашем селу, Социјалистичка пољопривреда, бр. 2—3/1953, с. 14).

(22) Мијалко Тодоровић, За ликвидацију стаљинистичко-бирокаратских метода и схватања у питањима пољопривреде и села, Наша стварност, бр. 1/1953, с. 31.

(23) Овде апстрахујемо чињеницу да дуго и дуго није ни било, из разлога већ раније наведених, праве намере да се закупнина за унуту земљу уопште и исплаћује. А поред тога већина сиромашних сељака улазила је у задруге надајући се да ће тамо моћи обрађивати више земље него што је сама имала (Владимир Бакарић, О даљем развитку наше пољопривреде, Борба од 13 до 18 — XII-1952).

рударство итд. а да им они задругари који остају у задрузи исплаћују закупнину на њихову земљу. У том случају би они могли одвајати веће суме за исплату закупнине, пошто би се приходи задруге делили на мањи број задругара. Али битни услови за ово су, прво, да рад у задругама постане продуктивнији, чак знатно продуктивнији него што је био досад (24), јер би требало да се са мањим бројем људи постигне исти и већи ефекат, што би све захтевало модернизовање средстава за рад итд., и, друго, треба да постоје могућности и услови да се та сувишна радна снага, и то не само из сељачких радних задруга него и уопште са села, може запослити у разним непољопривредним гранама, пре свега у индустрији и сл.

Ова два услова међусобно су повезана. Наша земља још није у стању да пољопривреди уопште, па и радним задругама, пружи довољну количину модерних и јевтиних машина и осталих средстава за рад, али се данас чине велики напори да се то ускоро оствари. С друге стране иако се већ од завршетка II светског рата, а нарочито од 1947, вршио сталан процес одливања сувишног становништва из пољопривреде у друге привредне гране, ипак треба подвући да још ни данас, упркос знатном напретку у привредном развиту земље, наша индустрија, рударство, транспорт итд. још нису у стању да апсорбују сву сувишну радну снагу са села. Због тога сиромашни и средњи сељаци, били у задругама или ван њих, морају највећим делом засад да остају на селу, па ма како њихов посед био мали и њихов рад нерентабилан. Они су на то принуђени, пошто немају од чега другог да живе. И зато све ово још више компликује и отежава и проблем плаћања закупнине у радним задругама. Међутим и поред свега тога, да би се у будућности обезбедио даљи развитак наше пољопривреде, да би се обезбедио правилан развитак социјалистичких односа на селу, потребно је, као што је то досад са више страна истицано, с једне стране омогућити, на пример кроз слободнији промет непокретности и сличне мере, изврстан процес концентрације и централизације средстава за производњу и земље и стварање већих производних јединица (задруга или сличних организација), и с друге стране, наставити напоре у вези са привредном изградњом земље, са индустријализацијом итд. Овим би се омогућило запослење у другим гранама привреде оних сељака који би своју земљу или дали под закуп или продали земљорадничким задругама и сличним привредним организацијама, и створили би се потребни услови да се наша пољопривреда уредно и јевтино снабдева разним машинама, ђубривом итд.

✱

Кроз ову перспективу треба данас посматрати и даљи развитак разних облика земљорадничких задруга код нас, а тако исто и плаћање закупнине у њима.

(24) Владимир Бакарић, О даљем развиту наше пољопривреде, Борба од 13 до 18-XII-1952.

У вези са овим треба нагласити да и Уредба о имовинским односима и реорганизацији сељачких радних задруга од 30 марта 1953 третира ово питање много реалније у односу на раније прописе. Ова Уредба прилази том питању на један радикалан начин и не поставља никаква ограничења у погледу висине онога дела прихода који би се могао дати задругарима на име закупнине за земљу коју они уносе у задругу. Уредба такође не предвиђа никакве типове радних задруга него наглашава да свака задруга доноси самостално своја правила. У чл. 4 Уредбе подвлачи се да се уговором утврђује начин и обим уношења земље, зграда, инвентара и осталих средстава за рад, као и имовински односи који из тога проистичу.

Као што се види, прописи Уредбе предвиђају многобројне и еластичне облике помоћу којих се може успешно решавати питање плаћања закупнине и накнаде за инвентар, радну сток, зграде итд. Јасно је да ови прописи још не омогућавају радним задругама да добију довољно земље а да за њу не морају плаћати високу закупнину, и то због тога што, као што смо већ видели, наша индустрија, рударство итд. још не могу да запосле сву сувишну радну снагу са села, да би тако понуда земље за продају или за издавање под закуп била релативно велика. Напротив, задруге ће још доста дуго морати да се боре са проблемом како обезбедити довољне површине земље и довољно прихода да би се постигао одређени животни стандард задругара и да би се могла плаћати одтоварајућа закупнина, чија ће се висина слободно формирати. Пракса ће, чини нам се, показати да ће задруге у прво време врло тешко моћи да ускладе ова два захтева. Треба узгред додати да ни Закон о пољопривредном земљишном фонду од 27 маја 1953 неће у овом погледу битно изменити ситуацију, мада су крајем 1953 радне задруге од укупно 319.544 ха обрадиве земље више од половине (180.366 ха) већ биле добиле из општедруштвеног фонда. Али ипак Уредба омогућава да се питање закупнине решава на једино реалан начин и олакшава утврђивање рентабилитета радних задруга у односу на приватна газдинства.

Тако ће, дакле, на основу поменутих принципа радне задруге и њени чланови моћи према својим најбоље схваћеним економским интересима уговарати све оно што је битно за њихове међусобне односе (питања закупнине, инвентара итд.). И задрузи и њеним члановима омогућено је да свој уговорни однос, под одређеним условима и онда када је по њиховом мишљењу то за њих најкорисније. — слободно раскину, при чему нису ограничени никаквим административним и сличним мерама.

Сигурно је да ће после спровођења свих ових прописа знатно опасти број радних задруга, пошто ће неке бити расформиране а неке реорганизоване у земљорадничке задруге општег типа, али ће свакако остати један део задруга које ће моћи да покажу своју

економску оправданост (25). Оне ће данас имати и да се боре за своју рентабилност и за успех у раду под приближно једнаким условима с пољопривредним добрима, општим земљорадничким задругама и приватним газдинствима. И зато ће и плаћање закупнине за земљу унету у задруге бити утолико деликатније, јер га не може као досад регулисати само скупштина задругара држећи се строго одређених прописа, него је то ствар слободног уговарања између задруга и задругара, при чему се радним задругама могу јавити као конкуренти приватна газдинства, опште земљорадничке задруге, пољопривредна добра итд. (26).

Уредба о земљорадничким задругама од 26 јануара 1954 посвећује више својих чланова и сељачким радним задругама. Ова Уредба се доследно држи начела која су у вези са питањем закупнине била постављена у Уредби о имовинским односима и реорганизацији сељачких радних задруга. Тако се у овој уредби регулишу само општа питања у вези с овим. Члан 4 ове Уредбе подвлачи да земљорадничка задруга може организовати пољопривредну производњу на земљи узетој у закуп или на послугу од својих чланова или других лица, или на земљи у друштвеној својини. Члан 56 предвиђа да уговор о закупу не може бити краћи од године дана а да је отказни рок најмање 6 месеци. Сва остала питања у вези с висином закупнине, начином њеног исплаћивања итд. регулишу се путем уговора између задруге и њених чланова, као и правилима задруге.

Касније, у даљој перспективи, закупнина на земљу унету у задруге исплаћиваће се вероватно све дотле док општи напредак наших производних снага, а специјално индустрије, не би омогућио да се рад у тим задругама тако организује и до те мере снабде модерним машинама, инвентаром и осталим средствима за производњу, да би онда било могућно привлачити чак и имућније индивидуалне сељаке у задруге и са све нижом закупнином, а доцније и без икакве закупнине, пошто би приватне произвођаче на то стимулирао виши животни стандард и лакши рад у задругама него на приватним газдинствима.

Др. Велимир Васић

(25) На пример док је крајем 1951, према подацима Главног задружног савеза ФНРЈ, број радних задруга у нашој земљи износио 6.797, дотле је крајем 1952, после расформирања пасивних задруга, спао на 4.524, крајем маја 1953, њихов број износио је 2.263, а на крају 1953 било их је негде око 1.150.

(26) Било би тешко данас анализирати питање закупнине у радним задругама пошто се оне сад налазе у фази реорганизовања и усклађивања свога рада с принципима које предвиђају законски прописи донети у последње време, али се могу навести појединачни примери из којих се приближно види како се данас у пракси приступа овом питању. Тако сад све радне задруге у Кулском срезу плаћају закупнину на земљу коју уносе задругари. Висина ове закупнине је фиксна, а за њену базу су узете житарице. На пример у задрузи „Ђуро Стругар“ закупнина износи 100 кг. пшенице и 150 кг. кукуруза, у задрузи „Русин“ 125 кг. пшенице и 125 кг. кукуруза, а у задрузи „Сутјеска“ 200 кг. пшенице по једном катастарском јутру. У свима овим случајевима може се уместо житарица исплатити онолико новаца колико би се за исте могло добити по текућим ценама у време вршидбе односно бербе кукуруза. (ЈБ. В. Повратак у задруге, Економска политика, бр. 81/1953, с. 824).